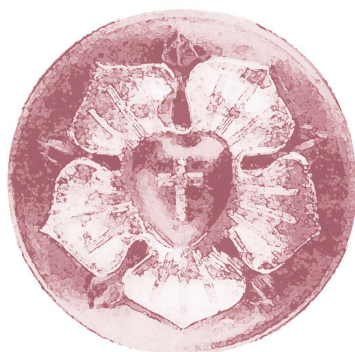

LUTHERSK KIRKETIDENDE

LEDER: BIBELTROSKAP

ARTIKLER OG INNLEGG

FORSKNINGSFRIHET
- SETT FRA FORSKERENS SIDE
AVSLUTTENDE SVAR TIL
ATLE OTTESEN SØVIK
FRA BOKFRONTEN

SØNDAGSTEKSTEN

BOTS- OG BØNEDAG
REFORMASJONSDAGEN
ALLEHELGENSDAG

BIBELTROSKAP

På slutten av sommeren har det gått en debatt i den kristelige dagspresse om bibelsyn, en debatt som har vist mye energi. En viktig årsak til denne energien ligger i den lutherske identiteten der "Skriften alene" har vært et viktig prinsipp: Hvis noe skal ha teologisk gyldighet, må det kunne begrunnes i Skriften. Historisk sett var skriftprinsippet nøkkelen for Luther og de andre reformatorer til å ta et oppgjør med en kirkelig tradisjon som hadde fjernet seg for mye fra sitt bibelske utgangspunkt. I det 19. og 20. århundre var derimot fronten en rasjonalistisk preget liberalteologi som ville sette sentrale punkter i den kristne tro til side. Også her spilte henvisningen til Bibelen en viktig rolle, med den dertil hørende formaning til bibeltroskap. Nettopp fordi dette ligger så dypt i historien, rammer også påstander om manglende bibelforankring så sterkt, ikke minst når de kobles til antydninger om at noen har "sviktet" det som tidligere har stått fast. Det motsatte av bibeltroskap må vel være bibel-utroskap, og det er det knapt noen som vil ha på seg. I en slik situasjon utfordres man til å tenke gjennom spørsmålet om Bibelens betydning og hva bibeltroskap kan bety.

Når Bibelen har en slik rolle i kristen teologi, er det fordi kristen teologi er åpenbaringsteologi. Kristen tro er ikke et resultat av menneskers egen fornuft eller erfaring, men bygger på Guds selv-åpenbaring i Jesus Kristus (Jfr. Paulus i 1 Kor 2,9f). Denne åpenbaring finner sitt høydepunkt og sin avslutning i Jesus, i hans person, hans liv, død og oppstandelse (Hebr 1,1f). At åpenbaringen er en person, betyr at den ikke er en bok.

Her skiller kristen tro seg f.eks. fra islams forståelse av sin hellige bok, der åpenbaringen er boken selv. Men også i den kristne bibelsynsdebatten synes enkelte debattanter å komme færlig nær en slik forståelse.

I denne sammenheng kan Karl Barths skjelning mellom Ordets tre skikkelser være til hjelp. Han skjelner mellom Jesus selv som det inkarnerte Ord, bevitnelsen av Ordet i Bibelen og formidlingen av det i forkynnelsen. Jesus er den egentlige åpenbaring som bevitnes gjennom Bibelen. Men åpenbaringen blir ikke til liv og frelse før den når menneskers hjerter, og her er det Gud bruker den muntlige forkynnelses "levende ord".

For den kristne kirke er Bibelen av avgjørende betydning – ikke fordi den i seg selv er Guds åpenbaring, men fordi den formidler budskapet om ham som er Ordet som ble menneske (Joh 1,14). For de første kristne ble dette budskapet overlevert av dem som hadde vært vitner til Jesu liv, død og oppstandelse. Når denne overleveringen ble nedskrevet, var det for å formidle apostlenes budskap til nye generasjoner. Den kristne kirke forstår seg selv i denne tradisjonen; den er en "apostolisk kirke", som det heter i Nikenum. Å være kirke er i en viss forstand "å tro som apostlene". Derfor er apostlenes vitnesbyrd om Jesus den grunnleggende rettesnor for kirkens forkynnelse og praksis.

I et slikt perspektiv ligger også en nøkkel til tolkningen av Bibelen: Den må ikke forstås som en samling ulike sannheter, men tekster som hver på sin måte belyser tekstenes sentrum, evangeliet

Å være kirke er i en viss forstand "å tro som apostlene"

om Jesus. Ifølge den lutherske bekjennelse er det enheten i forståelsen av evangeliet, som konstituerer enheten i kirken (CA 7). Dersom man står sammen om forståelsen av evangeliet, kan man være uenig om mye annet.

En fare med et slikt perspektiv er at det kan fungere reduksjonistisk, ved at innholdet i evangeliet blir redusert til et abstrakt prinsipp eller kjernesannhet. Selv om evangeliet utvilsomt har en kjerne knyttet til troen på Jesus som veien til frelse, henger dette sammen med en rekke andre forhold, herunder en bestemt forståelse av Gud, mennesket og verden. Av den grunn er også Det gamle testamente en nødvendig forutsetning for å forstå evangeliet i Det nye. Det betyr også at etiske tema ikke kan holdes utenfor spørsmålet om forståelsen av evangeliet. Siden frelsen bl.a. innebærer at Guds vilje kan skje i den troendes liv, er forståelsen av denne vilje ikke ivedkommende for evangelieførståelsen.

I Gadamers hermeneutikk finner vi et viktig skille mellom en historisk og en filosofisk lesning av en tekst. Mens en historisk lesning begrenser seg til å spørre hva teksten betydde i sin opprinnelige historiske kontekst, handler en filosofisk lesning om å forstå den sak som teksten handler om. I en slik lesning er teksten ikke bare nøytral informasjon, men utfordrer leserens egen forståelse av saken.

Heller ikke for en teologisk lesning av bibeltekster er det tilstrekkelig bare å forstå hva forfatterne har ment i sin opprinnelige kontekst. "Å tro som apostlene" betyr ikke å forsøke å se verden som jøder i det første århundre, men å lese deres vitnesbyrd om Jesus inn i vår egen tid og vår egen kontekst. Som universelt budskap søker evangeliet uttrykk i ulike kulturer og kontekster, uten å være identisk med noen av disse uttrykkene. Det gjelder også den første generasjon kristnes uttrykk, selv om disse – gjennom Det nye testamente – får en unik rolle når det gjelder å bevitne evangeliet. I den nødvendige teologiske lesning av tekstene trenger vi også å mobilisere tradisjon, erfaring og fornuft for å forstå hva tekstene kan bety i dag. Det betyr ikke

at tradisjon, fornuft eller erfaring kan erstatte Bibelen som kilde til kunnskap om evangeliet, men at de er nødvendige for å formulere Bibelens budskap i dag. Når man i noen spørsmål må tenke annerledes enn Bibelens forfattere (f.eks. om verdensbilde), handler det ikke om "å sette Bibelen til side", men om en ansvarlig teologisk tolkning.

At en rent historisk lesning av tekstene ikke er nok, betyr også at man ikke kan "gjemme seg bak" tekstene for å slippe å ta ansvar for det man mener de formidler. Et eksempel på det er når man i møte med ubehagelige tekster sier at man selv gjerne kunne tenkt seg at det var annerledes, men at man må bøye seg for teksten. I slike tilfeller påberoper man seg en rent formal skriftautoritet i stedet for å gjøre tekstenes innhold gjeldende som uttrykk for Guds gode vilje. Det er ikke nødvendigvis noe godt uttrykk for bibeltroskap.

Bibelen inneholder et rikt univers med mange dybder og nyanser. Til alle tider har man sett behov for å sammenfatte innholdet gjennom bekjennelsestekster og kateketiske tekster, eller drøfte innholdet i dogmatiske framstillinger. Selv om dette alltid vil være et nødvendig arbeid, må man vokte seg for å tro at slike tekster kan erstatte arbeidet med selve bibeltekstene. Langt mindre bør man tro at sjekkliste over utvalgte "testspørsmål" kan være noen garanti for bibeltroskap. Gjennom sine nyanser og dybder har bibelordet alltid noe nytt å si oss. Det kan være innsikter som i den situasjon man befinner seg får ny mening og aktualitet. Og det kan være sannheter som treffer en akkurat der man befinner seg i sitt personlige liv – enten til utfordring eller til trøst. Ofte kan bibelordet ramme på de mest overraskende måter. Bibeltroskap handler derfor ikke minst om å føre mennesker inn i Bibelens verden, slik at vi gjennom bibelordet kan møte ham som er Ordet fra evighet av.

Gjennom sine nyanser og dybder har bibelordet alltid noe nytt å si oss

HARALD HEGSTAD
HARALD.HEGSTAD@MF.NO

FORSKNINGSFRIHET – SETT FRA FORSKERENS SIDE

AV FORSKNINGSDEKAN, PROFESSOR DR. DR. JAN-OLAV HENRIKSEN, DET TEOLOGISKE MENIGHETSFAKULTET
JAN.O.HENRIKSEN@MF.NO

Sensommerens debatt om Det teologiske menighetsfakultet og endringene der har flere temaer. Ett av dem handler om forskningsfrihet. Med jevne mellomrom reises diskusjoner omkring spørsmålet om det er mulig å ha forskningsfrihet i institusjoner som er basert på religiøse forutsetninger. Hvordan er det i tilfelle mulig å praktisere denne i slike rammer? I denne artikkelen diskuteres dette med vekt på hvordan det ser ut fra forskerens side, og med sideblikk til noen ytringer og posisjoner fra representanter ved norske uavhengige (private) religiøse høyskoler.

Religiøse utdanningsinstitusjoner er ikke mer spesielle enn andre når det gjelder hvilke krav som skal stilles til forskere. Dersom noen mener det er slik at kravene er spesielle eller annerledes, kreves det i tilfelle stor grad av presisjon i formuleringen av hvilke særkrav som eventuelt skal kunne stilles – og det er min mening at det ikke vil være spesielt lett å gjøre det. I denne artikkelen skal jeg gi noen grunner og bakgrunner for denne oppfatningen, med særlig vekt på hvordan forskningsfrihet i slike institusjoner ser ut fra forskerens side. Det har jeg en viss erfaringsbakgrunn for å gjøre, ettersom jeg for en del år siden (2001) var part i en strid om spørsmål knyttet til retten til offentlig å gjøre rede for sine forskningsresultater i den institusjonen der jeg fremdeles har min hovedstilling. At det ble strid om dette, var den gang overraskende for meg som tok det for gitt – etter å ha arbeidet i en offentlig høyskole – at slik forskningsfrihet var en del av de generelle forutsetningene for akademisk virksomhet. Men det var den gang ikke klart for alle. Striden virket imidlertid avklarende i forhold til

hvordan Det teologiske menighetsfakultet i tiden etter har forholdt seg til, og betont viktigheten av å sikre, sine ansattes forskningsfrihet. Dette har likevel ikke forhindret at det fremdeles fremkommer utsagn fra ledere i andre religiøse utdannings- og forskningsinstitusjoner som også vil kalle seg vitenskapelige, som jeg finner problematiske. Dette mener jeg gir grunnlag for fremdeles å ha et fokus på slike spørsmål, og drøfte dem i offentligheten. Jeg ønsker tilsvarende velkommen at man i Norge har et kritisk fokus på vernet om forskernes frihet ved institusjoner som kaller seg vitenskapelige, og som opererer med stillingskategorier som fordrer at man står fritt i forhold til grunnleggende krav om å kunne fremsette sine resultater til offentlig drøfting.

OM HØYSKOLER MED RELIGIØS BASIS

I Norge, som i mange andre land, finnes det undervisnings- og forskningsinstitusjoner med klare såkalt verdibaserte målsettinger. Slike målsettinger er ikke særpregede for private institusjoner, men gjelder egentlig enhver institusjon som på en eller annen måte ser det som sin oppgave å bidra til samfunnets utvikling. Det er både viktig og verdifullt at det finnes slike institusjoner, og at de får mulighet for å utvikle og utfolde sine målsettinger. Dermed bidrar de til å ivareta samfunnets verdigrunnlag – også ved å skape debatt og brytninger om det.¹

Alle de institusjonene som i dag har en religiøs basis og vil kalle seg vitenskapelige når det gjelder hva som foregår av forskning, har hatt en forhistorie som undervisningsinstitusjoner. Det kjen-

netegner også mange av dem at de er stiftet og er blitt drevet med en bakgrunn og en målsetting bestemt av kristen tro. Denne bakgrunn og målsetting gjør dem til noe mer enn undervisnings- eller forskningsinstitusjoner: De skulle ikke bare utdanne kristne studenter og ta vare på dem, men også sikre at kristen innflytelse fortsatt preget kultur og samfunn. En slik livssynsbasert *sosialiseringsevne* er selvsagt helt og fullt akseptabel dersom det er frivillig å gå på slike skoler, og dersom det finnes alternative utdanningssteder for dem som ikke deler et slikt livssyn. En kan til og med stille bestemte krav til studentene som går der, og til lærerne som underviser der, med tanke på tro og liv, dersom en ønsker det.

Når mange av disse høyskolene i dag har utviklet seg slik at de vil drive vitenskapelig virksomhet, og denne forskningsvirksomheten er en del av det som utgjør grunnlaget for institusjonens identitet, kan det imidlertid bli vanskelig å forene det vi kan kalle velment og legitim sosialiseringsevne, med kritisk vitenskapelig forskning – i hvert fall uten at det oppstår noen utfordringer: Undervisnings- og forskningsvirksomheten kan jo i en vitenskapelig sammenheng ikke bare dreie seg om å skulle sosialisere studentene inn i bestemte oppfatninger, men hjelpe dem til å danne seg egne standpunkter på grunnlag av at de blir gitt tilgang til, og lærer seg til å forholde seg til, en rekke oppfatninger som brytes mot hverandre. Undervisning som er forskningsbasert forutsetter nemlig nettopp at ulike standpunkter brytes mot hverandre og kan bli prøvd kritisk. Da har man som lærer og forsker ikke bare har rett til, men også plikt til, å fremme synspunkter som er forankret i og relatert til forskningsvirksomhet. Det gjelder selv om disse skulle stå i motsetning til det som inntil da eventuelt har vært institusjonens verdiprofil.

På dette punktet er det viktig å merke seg at standpunkter ikke kan unndras prøving og kritikk ved at man setter merkelappen ”religiøs” på dem, og erklærer bestemte oppfatninger for å være en ufrakommelig og uprøvbar del av institusjonens basis. *Dersom man først har bestemt seg for å være en vitenskapelig institusjon, kan man ikke*

unndra noe – ei heller institusjonens såkalte ”grunnlag” fra kritisk prøving. Jeg skal eksemplifisere dette:

I § 1 i Grunnreglene for Det teologiske Menighetsfakultetet fra 1907, som sannsynligvis ikke er helt ulik dem som finnes i andre tilsvarende institusjoner, heter det at

Det teologiske Menighetsfakultet er en privat vitenskapelig høyskole for teologisk utdanning og forskning, akkreditert i henhold av Lov 2005-04-01 nr. 15 Om universiteter og høyskoler. *Institusjonen baserer sin virksomhet på Den Hellige Skrift og Den norske kirkes evangelisk-lutherske bekjennelse.*

Kursiven i sitatet er mitt, og jeg skal kommentere den først. Denne delen av § 1 krever nemlig en helt annen lesning i dag enn da den ble formulert i 1907, og denne lesningen må ses i sammenheng med to ting: For det første hvordan akkreditering som vitenskapelig høyskole i dag forutsetter forskningsfrihet på en måte man ikke på tilsvarende måte hadde offentlig krav om hundre år tidligere (Jfr. henvisningen til loven i starten av paragrafen), og for det andre at vi i dag lever under helt andre vitenskapsteoretiske paradigmer i dag enn den gang. Det siste må jeg gå kort inn i, og det henger sammen med den hermeneutiske vending i teologien, som jeg mener at en del av de mest konservative religiøse utdanningsinstitusjonene ennå ikke helt har tatt konsekvensen av eller fått med seg. Det kan i sin tur gi noen av basisen for å forstå hvorfor spørsmålet om forskningsfrihet noen ganger fremstår som problematisk ved enkelte av disse institusjonene.

Hvis man leser formuleringen i § 1 ovenfor ut fra et vitenskapsteoretisk ”foundationalist”-paradigme, går man nemlig inn på forutsetninger som innebærer at man kan fastslå sannheten i en påstand bare ved å referere tilbake til andre påstander vi holder for å være sanne (altså en slags ”fasitoppfatning” av sannhet, der en påstand aksiomatisk kan utledes ut fra et fundament av andre, allerede godtatte påstander).² De aksiomatiske påstandene vil i dette tilfelle være det man finner i Bibel og bekjennelse – som da får lov å stå som udiskuterbare forutsetninger for teologisk arbeid. I rendyrket form opptrer derfor

denne formen for *foundationalism* i posisjoner som hevder at en teologisk påstand er sann fordi den overensstemmer med hva som står i Bibelen. Bibelen fremtrer da som det udiskuterbare og uprøvbare grunnlaget som ikke selv er gjenstand for kritisk diskusjon og etterprøving.

Et slikt vitenskapsteoretisk paradigme vil derfor begrense forskningsfriheten ettersom det finnes noe som forskeren må anerkjenne som et aksiomatisk gyldig grunnlag uten videre prøving. Den institusjonelt gitte fortolkningen av Bibel og bekjennelse vil tilsvarende hele tiden utgjøre rammer og grenser for hva som kan forskes på, eller hva som vil kunne aksepteres som gyldige resultater – vel å merke av dem som deler den samme forståelsen av det aksiomatiske grunnlaget. I tillegg til at dette begrenser forskningsfriheten, kan en også med god grunn spørre om dette gir et godt utgangspunkt for vitenskapelig virksomhet i det hele tatt – forutsatt at slik virksomhet skal bidra til å utvikle ny kunnskap, og ikke bare reprodusere gammel.

Etter den hermeneutiske vending på 1960-tallet kan man imidlertid lese verken Menighetsfakultetets grunnregler eller andre tekster uten også å betone viktigheten av at enhver kunnskap og forståelse er historisk og kontekstuell. Det finnes ikke noe som er "gitt" én gang for alle som et udiskutabelt grunnlag; snarere vil alt hele tiden måtte prøves i møte med nye og alternative lesninger – som vil kunne sette andre oppfatninger i spill, og bidra til nye brytninger som kan endre eller konsolidere oppfatninger på nye, andre, eller alternative premisser. Det er nemlig dypt problematisk å forutsette at det (allerede) finnes et gitt og avklart grunnlag som enhver teologisk posisjon kan få endegyldig avklart sin sannhet eller gyldighet i forhold til. Vitenskapelig teologi bygger derfor i dag på at det er nødvendig å klarlegge, kritisere og utprøve *alle* elementer i vår kunnskapsmasse. Ikke noe kan tas som er gitt eller selvsagt grunnlag, noe som er *a priori* sant uavhengig av enhver prøving eller diskusjon, fordi vi har besluttet oss for å tro at det er rett (*fideisme*). Dermed unngår vi en form for tenkning der vi opererer med en egen klasse av kunnskap som har et spesielt eller privilegert forhold

til sannheten, og som kan fungere som en garanti for at en oppfatning er rett uansett.

Kritisk arbeidende teologi må altså forutsette at det ikke finnes noe som helst absolutt sikkert grunnlag for de posisjoner som fremsettes med krav om gyldighet. Likevel kan vi oppnå en rimelig grad av sikkerhet ved å forsøke å stille forståelse, erfaring og overbevisninger vi har i forhold til hverandre, og se hvordan vi kan få dette til å henge sammen på en best mulig måte, også vurdert i forhold til andre alternativer å konstruere slike sammenhenger på. Å gi opp tanken om at det finnes et sikkert grunnlag som *garanterer* sannheten, utelukker ikke viktigheten og nødvendigheten av å bestrebe seg på å formulere en stadig mer sakssvarende og sammenhengende (koherent) oppfatning, gitt all den kunnskap og innsikt vi har tilgang til. Denne "post-foundationalist"-posisjonen forutsetter at vi kan leve med en viss grad av usikkerhet og foreløpighet. Men den utelukker likevel ikke at vi kan gi gode grunner for å holde den posisjonen vi har, i møte med andre grunner som vi underkaster den samme form for kritisk prøving og vurdering som vi er åpne for at vår egen kan gjøres til gjenstand for. I den forstand vil den refererte § 1 i grunnreglene, innenfor en slik vitenskapsteoretisk ramme, innebære en angivelse at det som hele tiden skal utgjøre sentrale gjenstander for institusjonens kritiske drøfting. Dermed blir teologisk arbeid også knyttet til en konkret brukskontekst.

Et ytterligere poeng her er derfor at denne måten å forstå teologi på innebærer at det bare er gjennom en fri og åpen prøving av ulike oppfatninger at vi kan sikre at teologi løskobles fra ulike former for ekstern maktutøvelse. Å ha fokus på sannhet og på de beste argumenter er den beste måte å unngå maktutøvelse på. Men da kan ikke noen hevde at de besitter den på forhånd. Det gjelder også i forhold til kirken som teologien relaterer til: Teologi kan ikke drives uten at det finnes levende religion i samfunnet, som trenger og vil ha kritisk refleksjon, og i den forstand har teologi en konfesjonell basis. Men denne gitte "oppdagelsessammenhengen" for teologisk problematikk forutsetter ikke at man

trenger en konfesjonell posisjon for å gi teologien en ”begrunnelsessammenheng”. Teologi kan ha konfesjonell relevans – i den grad den mottas og anerkjennes av kirken(e), men den trenger ikke selv å være en konfesjonelt *bestemt* aktivitet.

Ut fra dette resonnementet vil jeg derfor også mene at debatten om forskningsfrihet ved kristne høyskoler trenger en form for gjennomtenkning og presisering i lys av en helt grunnleggende – og elementær – religionsfilosofisk problemstilling: forholdet mellom tro og viten. Den som etablerer en vitenskapelig høyskole med et uttalt forskningsformål, har etter mitt syn stilt seg inn i en del av den kristne teologiens tradisjon, som anerkjenner at vi med hjelp av menneskelig forskningsvirksomhet er i stand til å vinne innsikt i hva vi tror på, og hvorfor. *Tro er derfor i en slik sammenheng ikke noe som kan oppfattes som upåvirket av kunnskapsutvikling, men er relatert til og forankret i kunnskap.* Dersom denne kunnskapen på noen punkter opprøves, vil det derfor også ha konsekvenser for hva man tror, og for hvorvidt det man tror, fremstår som begrunnet eller ikke. Det gjelder i forhold til bestemte dogmatiske spørsmål (tenkt på hvordan mennesker i dag uten å blunke bekjenner et *Credo* der troen på dødsrike og himmelfart tolkes metaforisk, mens mange fremdeles anerkjenner jomfrufødselen som en viktig del av det kristologiske dogmet, som må forstås i konkret og historisk forstand). Det samme gjelder også – og sannsynligvis i enda sterke grad – i forhold til det man under ulike epoker har oppfattet som etiske spørsmål; jfr. debatt om slaveri, kvinner, masturbasjon, skilsmisse og homofili. Sagt populært: ”Å spille troskortet” er ikke det samme som å spille ut en trumf og avslutte diskusjonen. Institusjoner som mener det er mulig, vil ha problemer med å forsvare både at deres egen virksomhet er vitenskapelig, og sine ansattes forskningsfrihet.

Å etablere en kristen høyskole som skal fungere på grunnlag av de krav som i dag stilles til vitenskapelighet, fordrer derfor ikke bare at man aksepterer at forholdet mellom tro og viten er av en slik karakter at forskningsresultater kan problematisere overleverte standpunkter som har å gjøre med tro og liv. Det innebærer også en *risiko*

for at man – som en følge av dette – kan komme til å måtte reformulere måten man artikulere det som er denne høyskolens eget normative utgangspunkt for tro og liv. Det vitenskapelige kravet om forskningens reviderbarhet må derfor også gjelde det som er virksomhetens eget grunnlag.

FORSKERENS UTFORDRINGER I MØTE MED INSTITUSJONEN

Når dette er sagt, og gitt at det finnes legitime måter å formulere en institusjons virksomhetsbasis på, som kan legge føringer på profil og særpreg, vil det også kreve noe av forskeren. Å være forsker i en slik sammenheng krever derfor både vitenskapelig, personlig og moralsk integritet som ikke bøyer av for et eventuelt konformitetspress som hjemles i henvisningen til en slik profil. Styre eller ledelse gjør derfor vel i å være varsomme med å formulere signaler i den retning. Dersom slikt press utøves overfor forskere, finnes ikke reell forskningsfrihet, og da har man også misforstått hva forutsetningene for vitenskapelig arbeid består i, og hva slags premisser slikt arbeid hviler på. Når man derfor sier at det finnes grenser for hva som kan og skal sies av forskere som befinner seg innenfor slike institusjoner, er det imidlertid ikke alltid tilstrekkelig å si at disse grensene er gitt i og med institusjonens såkalte ”verdiforankring”. Det er heller ikke gitt at et slikt verdigrunnlag kan eller skal brukes som grunnlag for å begrense forskningsfrihet. I en forskningssammenheng vil nemlig også denne verdiforankringen måtte være blant det som gjøres til gjenstand for kritisk drøfting og undersøkelse. En slik drøfting handler ikke så ofte om hvilke verdier som skal anerkjennes i og for seg, som det handler om hvilke verdier som skal prioriteres foran andre. Derfor vil verdidebatter ikke uten videre kunne identifiseres med spørsmålet om hvilket livssyn eller hvilken ideologi som skal være gjeldende. Det vil gi en altfor smal tilgang til omfanget av hvilke spørsmål som bør være på agendaen, og lett fungere som en begrensning av nødvendige debatter.

En vitenskapelig høyskole (evt. med religiøs basis) som derfor vil si at noen standpunkter som

er fremført av dens forskere, bryter med dens verdigrunnlag, må derfor selv stille seg under kravet om å dokumentere hvordan de fremførte standpunkter ikke er begrunnet i institusjonens verdigrunnlag eller livssyn. Dermed sikres fortsettelsen av den vitenskapelige debatten. Dersom den imidlertid skulle forby forskere å fremføre det de mener er forskningsforankrede standpunkter som bør stå til debatt, vil dette ikke bare være et overgrep i forhold til forskeren og forskningsfriheten, men også problematisere institusjonens status som vitenskapelig. Dette har følgende konsekvenser:

a) *Institusjonen* må ha rett til å si og mene hva den vil i en offentlig samtale som uttrykk for sitt offentlige syn, om den mener det er nødvendig; men ikke uten at slike synspunkter også kan vinne anerkjennelse (evt. også tilslutning) i en kritisk vitenskapelig diskurs.

b) *Forskeren* må ha rett til å si og mene hva hun vil i offentligheten, med basis i sine rettigheter og plikter i forhold til sin forskningsvirksomhet, og slik at disse synspunkter kan underkastes kravene som gjelder i en vitenskapelig diskurs.

c) Det er *forskeren* som må avgjøre om det hun fremmer av synspunkter, er av en slik art at det hører hjemme innenfor, og fremdeles bidrar til å fremme, institusjonens målsetting. Forskeren er nemlig ikke unndratt forpliktelser og lojalitet i forhold til den institusjon hun er ansatt ved. Men lojalitet kan ikke stilles opp mot forskningsfrihet og rett til kritikk, eller brukes til å begrense dette.

Avgjørelser om hva slags forskning som er tjenlig for institusjonen, må imidlertid selvsagt gjøres i samråd med foresatte. Ingen virksomhet kan tillate at ansatte bruker midler til hva som helst av forskning – det gjelder jo selvsagt at man for eksempel som professor i historie skal forske i historiske emner og ikke i musikkvitenskap. Men rammene bør være vide. Uansett er dette vurderinger som må gjøres på bakgrunn av en vitenskapelig diskurs; den kan ikke avgjøres med henvisning til livssyn i og for seg.

Det er rimelig at slike overveielser er noe mange forskere ved religiøse institusjoner før eller siden er med i, enten de står for konservative eller mer radikale synspunkter i forhold til kristen tro

og etikk; mange vil nok ved ulike tilfeller spørre seg om det de driver på med, er innenfor rammen av den form for virksomhet de er ansatt ved. Det faktum at det foregår en viss grad av ”lekkasje” av vitenskapelig ansatte fra enkelte av våre små, konservative høyskoler, kan være en indikasjon på dette.

Det er følgelig, slik jeg ser det, ufrakommelig viktig at en vitenskapelig høyskole ikke møter dissenterende forskere (eller andre) med krav om konformitet og med restriksjoner på undervisnings- og forskningsvirksomhet. Ikke bare bryter slike reaksjoner med idealene om forskningsbasert undervisning. *Det undergraver også tilliten til den forskning som hele personalet ved institusjonen utfører, ettersom slike krav kan skape mistanke om at man her bare driver i overensstemmelse med den gitte ledelsens bestillinger og forventninger.* Dermed undergraver institusjonen også den offentlige tiltro til den enkelte forskers profesjonelle, moralske og personlige integritet, og slik på sikt den funksjon institusjonen selv kan ha som en troverdig deltaker i den offentlige diskurs med vitenskapelig forankrede bidrag.

At ledelsen ved enkelte høyskoler derfor kan si at det er ok at forskere har sine meninger, bare de ikke gir offentlig uttrykk for dem (slik rektor Bjarne Kvam ved Norsk Lærarakademi uttalte i 2011), er en posisjon som etter min mening bare kan bero på en misforståelse av de plikter man har som forsker til å fremme sine synspunkter og gjøre dem tilgjengelige for offentlig drøfting. En slik posisjon inviterer til en form for forskningsmessig hykleri og betyr i realiteten av man bare ”later som” man er en vitenskapelig høyskole. Sammen med det implisitte konformitetspress en slik posisjon innebærer, vil det kunne bidra til å fremme en kultur av mistenksomhet, og i verste fall, akademisk uredelighet.

En annen strategi, som jeg også selv er blitt møtt med, og som hører hjemme i samme gaten, er at man angriper dem man oppfatter som dissidenter med å hevde at det de fremfører av synspunkter ”ikke hjemlet i forskning” (uten at dette er tilfelle), eller at det er uttrykk for ”manglende bibeltroskap”. Da er man gått fra vitenskap til ideologi. Dermed kan man tilsynelatende ufarlig-

gjøre avvikende standpunkter og stille dem utenfor det en må befatte seg seriøst med, uten å ta dette på alvor i en vitenskapelig diskurs. Men det man da i realiteten gjør, er å stille seg selv utenfor en slik diskurs. En slik holdning til meningsmotstandere viser dessuten at man ikke har respekt for forskerens personlige, moralske og profesjonelle integritet. Det er grunn til å påpeke det oppsiktsvekkende i at slike synspunkter kan fremføres av dem som skal være representanter for et kristent livssyn.

Tilsvarende er det å påstå at man – i kraft av å fremme alternative synspunkter – ”turer fritt frem” (slik daværende rektor ved Fjellhaug skoler, Hans Aage Gravaas offentlig har beskrevet min virksomhet), også uttrykk for at man ikke anerkjenner den form for profesjonell og faglig integritet forskeren har rett og plikt til å ivareta, og en vitenskapelig høyskoles plikt til å sikre sine forskere muligheten for dette. Et slikt utsagn innebærer jo også *de facto* at det er problematisk at forskere har frihet i slike virksomheter og bruker den. Jeg mener at utsagn som dem jeg har referert her, er tilstrekkelig grunnlag til at man fremdeles bør ha et offentlig fokus og en grundig diskusjon om hvordan kristne høyskoler ivaretar forskningsfriheten for sine ansatte – særlig når dette er utsagn som kommer fra institusjonens ledelse, og ikke fra mer tilfeldige aktører.³

Man løser ikke spørsmål knyttet til forskningsfrihet ved å si at ulike leire har sine valgte utgangspunkt, og at dette er grunnen til at de kommer til ulike resultater – diskusjoner om hvilke verdier som man velger å prioritere, er ikke uavhengig av og løst fra den løpende diskurs om forskningsresultater. Derfor har forsøket på å begrense omfanget av en kritisk diskusjon ved å si at man har ulike verdimesige utgangspunkt, sjelden noen konstruktiv funksjon når det gjelder å bidra til en god og omfattende vitenskapelig

samtale. I stedet tjener det vitenskapelig – og annen – gjennomskiktighet om vi har gode og grundige diskusjoner om hvilke verdier vi finner grunn til å prioritere fremfor andre i vår vitenskapelige virksomhet – og hvorfor vi ønsker å prioritere slik. Kristne høyskoler som ikke tar disse poengene alvorlig, har derfor ikke bare problemer med å sikre forskningsfriheten for sine ansatte – en kan også med en viss rett spørre om den forskning som eventuelt foregår der, kan kalles vitenskapelig, målt ut fra dagens mål.

¹ En fin drøfting av premisene for verdibaserte institusjoners virksomhet finnes i Hilde W. Nagell: ”Ideologi, teologi og grenser for akademisk frihet”, Kirke og Kultur 3/ 2005, s 448–456. Nagells artikkel viser – som jeg også håper min egen argumentasjon i det følgende gjør, at teologiske eller religiøse oppfatninger ikke trenger å ses på som noe som står i en særstilling når det gjelder diskusjon om forskningsfrihet og dens forutsetninger. Mer spesielt til spørsmålet om normativitet i forbindelse med forskning i teologi og religionsvitenskap, se ulike bidrag i Jan-Olav Henriksen (Ed.): *Difficult Normativity. Normative issues in research on religion and theology*. Hamburg, New York: Peter Lang, 2011.

² Jeg har redegjort nærmere for ulike slike paradigmer i Jan-Olav Henriksen, *Teologi i dag: samvittighet og selvkritikk* (Bergen: Fagbokforlaget, 2007).

³ I det religiøse landskapet finnes det også slike aktører som på ulike måter forsøker å utøve press på institusjoner slik at det ikke gis rom for ulike synspunkter i undervisning og forskning. Senest i forbindelse med den aktuelle debatten, men også tidligere, finnes det eksempler på dette. F.eks. er undertegnede krevd avsatt av enkelte aktører (inklusive Rolf Kjøde som nå er lærer ved NLA (!)) på grunn av at jeg har andre teologiske oppfatninger enn de som angivelig kan gjelde som akseptable. Det er tydelig at ikke alle som engasjerer seg slik, er klar over hva som er gjeldende norsk lov.

AVSLUTTENDE SVAR TIL ATLE OTTESEN SØVIK

AV ESPEN OTTOSEN
EOTTOSEN@NLM.NO

Det er svært interessant å drøfte spørsmålet om hvorfor ikke Gud oppleves mer synlig og tilstede i vår verden. I boken "Hvorfor skriver ikke Gud på himmelen?" drøfter jeg altså temaet fra flere vinkler. Atle Ottesen Søvik mener at de svarene jeg gir ikke er gode nok – og der står debatten.

La meg først si at jeg er enig med Søvik i at det ikke finnes et kort svar på spørsmålet, som er tilstrekkelig. Det jeg derimot hevder i boken, er at en del ulike svar – som at Gud egentlig er tydeligere til stede i vår verden enn syndere ønsker å innse, og at Gud ikke ønsker å tvinge mennesker til tro – har en viss forklaringskraft. Derfor mener jeg at en kombinasjon av flere svar hindrer oss fra å måtte konkludere med at Bibelens Gud ikke kan eksistere.

Det er interessant at Søvik i sitt siste svar utvider spørsmålet jeg stiller, med to ekstra ord. Han skriver: "Hvorfor skriver ikke Gud på himmelen at han fins?" Selv er jeg imidlertid avvisende til at Gud uten videre er opp tatt av hvor

mange mennesker som tror at han finnes. Det viktige, i kristen tenkning, er hvor mange mennesker som tror at Jesus er Guds sønn og deres frelser. Av og til synes jeg diskusjonen om hvorfor Gud ikke i større grad overbeviser om sin eksistens, tar for gitt at jo flere som tror at Gud eksisterer, desto flere vil være kristne. Jeg er ikke så sikker på at en slik forutsetning er holdbar.

Med andre ord er jeg usikker på hva det ville betydd at Gud "kunne vært mye tydeligere", slik Søvik hevder. Siden jeg tror på en allmektig Gud, vil jeg ikke avvise at Gud kunne "skrive på himmelen rett svar på alle spørsmål vi stiller og signere med 'vennlig hilsen den treenige Gud'". Men hva ville da ha skjedd? Det ville nok blitt langt færre ateister, men ville Gud ha oppnådd det han virkelig ønsker – at flere elsker Gud og vår neste, at flere angrep og bekjenner sine synder, at flere tilber og lovsynger Gud? Igjen: Jeg er ikke så sikker.

FRA BOKFRONTEN

ERIK J. STABRUN: BUD BÆRER SAMTALER VED PLUTSELIG DØD

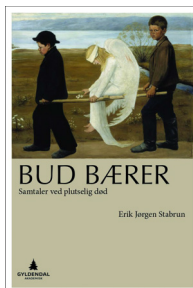
GYLDENDAL AKADEMISK, OSLO 2014

Når det verste allerede har skjedd, er det nødvendig at de som er nærmest og mest berørt, får vite det. Derfor må noen ha ansvar for å meddele dødsbudskapet. Å være nettopp den som ved sine ord snur andre menneskers liv på hodet og introduserer dem for den uavvendelige og irreversible sannheten om inntruffet død, er en krevende posisjon å være i. Det er ikke budbæreren som får det verste til å skje; det har allerede skjedd. Men budbæreren går inn i det nødvendige og vanskelige møtet med dem som må få vite. Kvaliteten av dette møtet kan ikke hindre katastrofen, men kan likevel ha stor betydning for hvordan de pårørende skal leve med sitt nye tap i timer og dager og år som kommer. Politiprest Erik Stabrun har skrevet bok om kvaliteten i dette møtet.

Erik Stabrun er prest med lang erfaring i en

stilling som er ganske enestående i Norge. De siste 16 årene har han vært politiprest i Oslo og har dermed en unik bakgrunn for å skrive om bokens tema. Han er godt festet i de to ulike profesjonene som oftest er involvert ved dødsbudskap utenfor sykehus og helseinstitusjoner. Politiet har det overordnede ansvar for at dødsbud blir gitt til rette vedkommende (s 14), men samarbeider i stor grad med andre faggrupper, særlig prester, om denne oppgaven. En beredskapsordning for menighetsprester sørger for at det til enhver tid er en prest innen tjenestedistriktet, som er disponibel for slike oppgaver. Boka er ikke skrevet spesielt for den ene eller den andre tjenestegruppen som er involvert i arbeidet med å overbringe dødsbudskap, men henvender seg bredt til omsorgspersonell i flere etater og faggrupper. Siktemålet er å bidra til utdanning og kompetanseheving hos alle som skal forberede seg til samtaler etter plutselig død.

Stabrun legger vekt på at denne oppgaven kan være svært krevende å utføre, men at det er noe med selve oppdraget i seg selv som gjør det mulig. Bokens tittel henspiller nettopp på dette: *Bud bærer*. Det ville ikke være mulig å utføre dette oppdraget uten en bevissthet om at selve nødvendigheten av budskapet var det bærende. I boka deler Stabrun rikelig med fortellinger, både fra pårørendes og fra omsorgspersonellens synsvinkler. Det er disse fortellingene som på en effektiv måte fester framstillingen til den erfarte virkelighet, og som både pårørende, prester og andre budbringere vil ha gjenkjennelse på. Hvert av de 7 hovedkapitlene har rikelig med slike il-

lustrerende casebeskrivelser. Stoffet er organisert under følgende overskrifter:

1. Dødsbudet kom
2. Personlig og profesjonelt
3. Forutsetninger og forberedelser
4. Grunnvollene rystes
5. Døden i sin sammenheng
6. Rom for ivaretagelse og ettertanke
7. Finne ord, veie og velge ord

Når boka omtales i Luthersk Kirketidende, er det naturlig å se spesielt etter den relevans den kan ha for teologer og prester. La det være sagt med en gang: Dette er den eneste boka på norsk som vier denne siden ved praktisk prestedtjeneste en slik oppmerksomhet; derfor forsvarer den utvilsomt en plass i biblioteket til hver prest som deltar i prostienes beredskapsordninger! Den er instruktiv, har gjenkjennelige eksempler, og den er utpreget tverrfaglig, i den betydning at den understreker den gjensidige anerkjennelse og avhengighet mellom de ulike profesjoner innen dette feltet. Den er også så nyskrevet at den re-

flekterer de spesielle utfordringer som sosiale medier og presse representerer i 2014. En prest kan i dag ikke ta for gitt at hun er først med dødsbudskapet. Boka har også gode profesjonsetiske refleksjoner, gjort gjeldende for dette spesielle oppdraget. Hvis jeg skulle ønsket meg noe i tillegg, måtte det være en betenkning knyttet til prestenes/kirkens rolle i en mer prinsipiell diskusjon. Politiet og det sivile samfunn har så å si valgt prestene som partnere i arbeidet med å overbringe dødsbudskap. Jeg tror at det er et godt valg, ut fra utdannelse og kompetanse. Men det er ikke et uproblematisk valg ut fra mer religionspolitiske og inkluderingspolitiske refleksjoner. Men det hører kanskje til i en annen diskusjon.

Dret er svært fortjenestefullt at en erfaring fagperson og praktiker deler av sitt overskutt på tampen av en lang og spesialisert karriere som politiprest. Boka anbefales.

Sjur Isaksen

luther

Magnus Malm

KJENNETEGN

Å søke Guds nærvær i en kaotisk tid

399,-

Den svenske forfatteren og sjelesørgeren Magnus Malm skriver om kjennetegnene på Guds nærvær i vår hverdag.

Sammen med den nye boken kommer et armbånd. Det er ment som en praktisk hjelp til å daglig holde fast ved kjennetegnene krybben, korset og ringen.

Vårt Land skriver: *"For svensken er bønn intet mindre enn et mirakel, fordi han ikke kan tenke seg noe annet som kan forandre menneskers liv så dypt og knytte oss til kilder bortenfor alt vi ser."*

www.lutherforlag.no

www.bokogmedia.no

SØNDAGSTEKSTEN

EGIL MORLAND - ØYSTEIN I. LARSEN - PER KRISTIAN HOVDEN SÆTRE

BOTS- OG BØNEDAG - REFORMASJONSDAGEN ALLEHELGENSDAG

BOTS- OG BØNEDAG 26. OKTOBER 2014

Preiketekst: Luk 13,22–30

Lesetekstar: Jer 18,1–10 / Rom 2,1–11

Liturgisk farge: Fiolett

Salme: - Ingen vinner frem (NoS 108)

BOT OG BEDRAG

Til dagen

Trykkleifen slo til då eg sette meg til maskina: Gamal terminologi – bededag – blei føreslegen retta til ”bedrag”. Ja vel. Det er dét dagen handlar om: Vi må ikkje lura oss sjølve. Vi er som leira i pottetakarens hand, seier Herren til Jeremia. Det er han som bestemmer om karet held mål. Skjønar vi ikkje at Guds godleik skulle driva oss til omvendning? spør Paulus. Eller er vi ”ulydige mot sanninga” og let oss ”leia av uretten”? Er det i det heile, i det åndsklimaet vi no lever i, mulig å ta inn over seg at vi kan ”hopa opp vrede” til vreededagen kjem?

Vi kan anten bedra oss sjølve. Eller vi kan be.

Be om at Gud – i tide – må sjå i nåde til oss, så vi kan bli frelste.

Dagen har tradisjonelt sett i to retningar. For det første innover: Som nyårsaftan inviterer også bots- og bøneden til å levera ei åndeleg sjølvmelding, om ikkje med ære så på samvit. Bruk dette høvet!

For det andre utover, mot vårt eige folk, det norske. Er det ikkje katastrofar i horisonten? Jo, heile tida. Det er grunn til å gjera bot, det vil seia: venda om og angra syndene våre. Og det er grunn til å be: Kyrie eleison! Herre, miskunna oss!

Dagen representerte ei særleg utfordring for reformasjonsskyrkjene. Difor vart han då også først avskaffa. Heile tematikken dreg merksemda mot gjerningane våre. Treng vi ei ny forståing av ordet ”å gjera”?

Luther forstod det. Bot er ikkje skippertak. Det er heile livet. Heile kristenlivet. Det var slik reformasjonen tok til (Jfr. den første av 95 tesar).

Til teksten

Kap 13 hos Lukas er fullt av små episodar som alle dreiar seg om store spørsmål. Dei første fem versa er ei årtvaring om ikkje å sjå eindimensjonalt på alt som skjer. Det vonde som råkar andre, kan like så godt råka oss. Difor: Vend om!

Dei neste tre versa handlar om Guds tolmod, endåtil med dei som heller ikkje dette året ber frukt.

Deretter lækjer Jesus ei kvinne på sabbaten, for han underviser som himmelriket.

Det er ein gravitasjon mot Jerusalem i dette kapitlet: "Medan han var på veg til Jerusalem, drog han omkring frå by til by ... og underviste. Då var det ein som spurde: 'Herre, er det få som blir frelste?'" Kapitlet sluttar med Jesu klage over Jerusalem og varslar hans eige inntog i byen.

Det var ikkje eit uvanleg spørsmål mellom farisearane om det var mange eller få som blir frelste. I Bergpreika ser Jesus ut til å støtta den eine sida: Få går inn gjennom den tronge porten og vandrar på den smale vegen (Matt 7, 13f). I dagens tekst blir "frelse" sett likt med det å koma "inn" (i Gudsriket). Jesus freistar ikkje å omgå eit vanskeleg spørsmål, men han vrir det frå ei distansert formell til ei nærgåande eksistensiell problemstilling: Tilhøyrarane må kjempa for å koma inn.

Vi ser gjerne for oss køen framfor ein konsert eller fotballkamp: litt "albuing" hjelper på. Men det vil vera ein heilt feil assosiasjon. Biletet er motsett: Det hjelper ikkje å tenkja på, eller samanlikna seg med, dei andre. Bruk energien til å tenkja på din eigen lagnad.

Jesus svarar også på det første spørsmålet. Det skjer etterkvart, først i v 24b, og så i v 29. Det siste må lesast som ei særleg åtvaring til hans samtidige om at andre (frå alle himmelretningar) skal koma inn framfor dei som først vart kalla. I vår kontekst blir det vi som får utfordringa. Kallet til omvendning har lydt i tusen år. Korleis svara(r) vi?

V 25 introduserer ei ny side ved saka: – *For seint!* Tilsynelatande går det frå vondt til verre: Ikkje berre er det få som kjempar seg inn. "Kampen" går mot full tid. Jesus – husbonden – talar i futurum og i andre person fleirtal. Han gir oss beint fram innsyn i ein samtale som skal finna stad etter at døra er stengt. Det er ei sterk konkretisering av det som kap 13 tek til med: Vend (difor) om!

Jesu ord om at han ikkje "kjenner" dei som bankar på, er truleg eit semittisk uttrykk for at han ikkje anerkjenner dei – som rette borgarar av riket. Den påfølgjande diskusjonen i vv 26 og 27 fører ikkje til noko nytt: Argumentasjonen

(= grunnlaget for å koma inn i Guds rike) held ikkje. Korkje måltidsfelleskap eller Jesu nærvær kan kompensera for det å gjera urett. Jesus føyer her til eit nytt element. I parallellteksten i Matt 7 avviser han ytterlegare tre "argument".

V 29 indikerer vel at det er mange, frå patriarkar til profetar og folk frå alle himmelretningar, som skal sitja til bords i Guds rike. Den som gjer spørsmålet om medlemskap i Guds rike om til statistikk, gjer det umulige: Han går Gud etter i rekneskapen!

Ordtaket til slutt varslar på sett og vis ei roking mellom dei som vil inn. Tyder "dei siste" at dei kjem inn til sist, som røvaren på krossen, eller at dei kjem for seint?

Til preika

Vi er vel fleire som gjennom kyrkja sine skiftande moteretningar ein gong har fått ei slags aha-trøyst av at vi med vår vesle livbåt høyrer til på det større kyrkjeskipet. Dét skulle føra oss trygt i hamn! I ein viss forstand er det både sant og oppbyggeleg. Men livet er ikkje eit "tall ships race". Det er "min" båt som skal frelst over fjorden.

Eg har ei oppmoding til predikantane denne dagen: Tei heller, dersom du ikkje har noko å seia. Dvs.: Tei, dersom du berre har noko *anna* å seia enn det som Jesus talar til oss. Dette er ikkje dagen for å laga spekulative reknestykke om korleis slaget mellom Gud og hans fiendar må enda. Det er ikkje dagen for å informera kyrkjelyden om lærde teologars syn på annihilasjon eller apokatastasis. Dette er dagen for bot og bøn: – *Jeg står for Gud som allting vet og slår mitt øye skamfull ned.*

Preika bør peike på at den "gjerning" Gud krev av oss: at vi "trur" (Joh 14,1 og 16,9), ikkje opphevar nestekjærleiksbodet (Jfr. 1 Joh 4).

Det kan henda at døra Jesus talar om kan få farge av andre ord i Bibelen. Han er sjølv døra vi skal gå gjennom (Joh 10,9: "Den som går inn gjennom meg, skal bli frelst"). I Op 3,20, der hovudsaka også er å venda om, seier han at han står framfor døra og bankar: "Om nokon høyrer mi røyst og opnar døra, då vil eg gå inn til han og halda måltid (!), eg med han og han med meg." Det er eit ord med store lovnader.

Mulig disposisjon til ei preike:

Innleiing: Bots og bøneden og eit luthersk syn på omvendning/bot: anger og tru.

1. Er det få som blir frelste? - No er det deg det gjeld!
2. Det vanskelege kan synast umulig. Vi kan og skal "gjere rett", men vi kan ikkje "rettferdiggjere" oss sjølve (Luk 10, 29).
3. Kallet til omvendning er eit kall med lovnader (Op 3, 20).

EGIL MORLAND
FØRSTELEKTOR,
NLA HØGSKOLEN, BERGEN
EGIL.MORLAND@NLA.NO

REFORMASJONSDAGEN

31. OKTOBER 2014

Prekentekst: Joh 1,16–17

Lesetekster: Sal 46,1–8 / Rom 1,16–17

Liturgisk farge: Grønn

BETRAKTNING

Kristus alene – Skriften alene – Troen alene! – Luther alene??

Reformasjonsdagen er ingen helgendag for Martin Luther. Heldigvis skal vi slippe å forsvare Martin Luthers helgenstatus, selv om vi i tilfelle kunne lagt et justert helgenbilde til grunn: "En helgen er ikke et blankpolert og sukkersøtt glansbilde. En helgen er ikke den prektige og plettfrie, men den omvendte synderen, det grove materiale overgjeve i Guds hand." Arnfinn Haram

I forbindelse med Olsokfeiringen har vi denne

sommeren (på ny) fått en runde om Olav den Helliges manglende hellighet. Hvert år er det noen som fyrer av en tennsats. I år stortingsrepresentant Torgeir Fylkesnes: "Olav den hellige, en sadistisk masse-morder." – og blir besvart med manglende forståelse for både Olav sin samtid og helgenbegrepet. Se ikke ensidig på helgenens person, se på "virkningshistorien".

TEKSTEN

Tekstene for dagen har klare forbindelseslinjer med den lutherske reformasjonens sentrale elementer. Salme 46 som bakgrunn for Luthers hovedsalme: Ein feste Burg is unser Gott, som vel vitner mer om reformasjonens kampsituasjon og Guds makt enn om dens trossmessige innholdsprogram. Mens de to andre tekstene peker direkte på det siste. Romerbrevsstedet som grunnlag for den enestående (gjen)oppdagelse: Guds rettferdighet var ikke hans straffende rettferdighet, men den rettferdighet han skjenker. Prekenteeksten setter nåden i sentrum og peker på den grunnleggende forskjell mellom den gamle Moses-pakten og Jesu frigjørende budskap – lovrettferdighetens vei og det nye Gudsrikets evangelium.

Prekenteeksten står i forlengelsen av Johannesprologen og kan ses som evangelistens oppsummerende kommentar til den enestående begivenhet som Jesus-hendelsen innebærer. Her gientas hovedrefrengtet: Full av nåde og sannhet, v 14. Her er både nåden og sannheten uten begrensinger.

PREKEN OG GUDSTJENESTE

De nye tekstrekkene har gitt oss markering av reformasjonsdagen som en mulighet, men fortsatt vil den vel leve et bortgjemt liv. Den havner sjelden på en søndag, heller ikke på reformasjonsjubileet i 2017, så der må det vel ryddes en egen plass for den (på nærmeste søndag?). Den pågående dekade fra 2007 til 2017 har vel neppe ført til en gjennomgripende bevissthet om saken i noen særlig utstrekning i vårt kirkeliv. I min kalenderutgave er dagen forsynt med en henvisning til halloween (!) som en mer aktuell merkedag.

Den historiske begivenheten, oppslaget på slottsdøren i Wittenberg, som ligger til grunn for datoen, 31. oktober 1517, er også forsynt med spørsmålstegn i nyere debatt. Men de 95 tesene til debatt er et uomtvistelig faktum, slik at det historiske grunnlaget fortsatt er til stede som markering for reformasjonsdagen. Den skal ha vært markert siden midten av 1500-tallet.

Den lutherske reformasjon førte til en faktisk splittelse i kirken. Det var ikke den første og heller ikke den siste, og det var ikke hensikten bak det som skjedde. Arbeidet for å overvinne splittelsen er vel et anliggende som umiddelbart har mer velvillig tilslutning, men det må ikke skje ved at vi avskriver betydningen av de reformatoriske gjenoppdagelser. Nettopp ved en bevissthet om de evangeliske gullfunn i reformasjonen kan vi fortsette arbeidet for å overvinne vårt skisma. Derfor er en markering av dagen også et ledd i et økumenisk arbeid!

Vi har fått bare én tekstrekke for dagen, noe som kanskje antyder at en markering på dagen ikke er en årlig begivenhet? Det mest realistiske mange steder er vel helst en kveldsgudstjeneste der vi får en anledning til å minne om aktuelle lutherreformatoriske anliggender. En gudstjeneste bygd på Luthers lille katekisme er jo også en mulighet.

Prekateksten for dagen inneholder et avgjørende lite og: *Nåde OG sannhet*. I Kristus er ikke nåden og sannheten motsetninger. Sannheten kan være nådeløs. Nåden kan være grenseløs. Nåde betyr ikke at det ikke er så nøye med sannheten. Nåde betyr ikke at Gud ikke tar det så nøye lenger. Sannheten fra Moses står ved lag. Hver tøddel er alvorlig ment. Og omvendt: Sannheten overkjører ikke nåden i siste instans. Bare på bakgrunn av det Kristus har gjort, kan disse anliggender fastholdes fullt ut. Det er nåde OG sannhet.

Salmeboken vår har et knippe med luthersalmer. Kanskje kan "Vår Gud han er så fast en borg" inngå i en samling der vi bygger på et utvalgt av dette materialet.

ØYSTEIN I. LARSEN
BISKOP EMERITUS
OEYSTEININGAR@GMAIL.COM

ALLEHELGENSDAG

2. NOVEMBER 2014

Preiketekst: Matt 5,1–12

Lesetekstar: Jes 49,8–10 / Op 7,9–17

Forteljingstekst: Op 1,9–11a; 21,1–5

Liturgisk farge: Kvitt

Helgemessesundagen er ein samansett dag med ei mangslungen historie. I mellomalderen var allehelgensdag, 1. november, festen for alle dei heilage ved Guds trone, og dermed for alle gløymde og namnlause helgenar. Dagen etter, på allesjersdag, las ein messe for sjelene som framleis var i skiringselden. Både desse dagane har sitt historiske opphav i minnefestar for forfedrane i førkristen tid, og gjev ein stad og ei tid for å minnest dei døde. Allesjersdag forsvann ut av kyrkjeåret saman med læra om skiringselden ved reformasjonen, og allehelgensdag vart flytt til fyrste sundag i november ved heilagdagsreduksjonen i 1770. Dersom ein ser på kva me faktisk gjer på allehelgensdag i vår tid, så er både allehelgens- og allesjers-perspektivet framleis med. Mange stader er gudstenestene i all hovudsak minnegudstener, og då kan det vere ei vel så god løysing å bruke dei nye tekstrekke for minnedag, som gjer det enklare å tale meir direkte inn i konkrete sorgsituasjonar. I kyrkelyden vår er det tradisjon for to gudstener, ei høgmesse med store salmar og orgelbrus på føremiddagen og ei meir dempa minnegudstene på kvelden. Både gudstenerne vert naturlegvis prega av at dagen for mange er ein dag for å minnast, men det vert enklare å velje tyngdepunkt for preike og liturgi.

TIL TEKSTANE

Tekstane for allehelgensdag er tekstar som feirar dei heilage og Guds lovnader om eit nytt liv i ei

nyskapt verd. I fyrste rekkja les me ein frelsesprofeti frå Deutero-Jesaja og ei skildring av den evige gudstenesta ved Guds trone frå Openberringsboka, og sæleprisingane frå Matteus er preiketekst. Det er tre sterke tekstar, men det som gjer dei opphøgde og vakre, kan òg gjere dei fjerne. Ei av predikanten sine utfordringar denne dagen vert rett og slett å dra himmelen ned på jorda.

For å kome forbi glansen av dette opphøgde og alle våre egne opplevingar og minne som er knytte til desse tekstane, er det ei hjelp å gå historisk-kritisk til verks, og me byrjar med preiketeksten. For det fyrste er det jo for dei færraste heilt klårt kva "sæl" tyder, i den grad ordet finst i daglegtalet, er det jo så godt som synonymt med "død". Ordbøkene kan opplyse om at ordet som ligg bak eigentleg tyder noko i nærleiken av "lukkeleg". Det får i det minste fram den paradoksale brodden i desse utsegnene; ein må vel minst vere Jesus for å våge seg fram på med "lukkelege er dei sørgjande," på allehelgensdagen. At ordet i bibelsk språkbruk har eitt eller anna med relasjonen til Gud å gjere, synest ganske klårt av måten ordet vert brukt i GT. Ein har til dømes "sælt er det folk som har Herren til Gud" (Sal 33,12) og "sæle er dei som er heile i si ferd, dei som fryktar Herrens lov" (Sal 119,1). Utsegner i denne forma, som Jesus òg bruker, har dobbel funksjon. Dels slår dei fast at dei som alt oppfyller vilkåret (er heile i si ferd, til dømes), er sæle; dels held dei fram dette som eit ideal og ein veg til å oppnå sæla. Lesinga av slike sæleprisingar kan altså ta litt ulike vegar; det kan verte både forkyning av ein god bodskap og ei moralsk-religiøs formaning. Når ein høyrer sæleprisingane lesne, er det ikkje urimeleg å spørje: "Meiner Jesus for ramme alvor at me skal prøve å verte fattige i ånda eller byrje å sørgje?"

Sæleprisingar finst i GT i all hovudsak i salmane og i nærskyldte tekstar, og forma er mykje brukt i dei seinare deutero-kanoniske bøkene. Det er difor grunn til å tru at ein på Jesu tid assosierte slike utsegner med lovfromleiken til farisearar og andre elitar, som hadde ressursane til å leve opp til dei til dei strikse vilkåra for å oppnå sæla. Dei var det ikkje mange av i heidningane sitt Galilea.

Same kven dei var, denne folkemengda som Matteus skriv høyrde Jesu sæleprisingar fyrste gongen, var det neppe folk som identifiserte seg som "sæle", eller som hadde nokon som helst slags grunn til å vone å verte det. Det er nesten som ein høyrer skuffinga gå som ein sukk gjennom folkemengda når Jesus opnar munnen og byrjar: "Sæle er dei..." Her hadde dei vona på noko nytt, men så er det berre nok ein rabbi som stiller opp høge og livsfjerne krav.

Når Jesus held fram, vil eg derimot tru at interessa stig att. For hjå Jesus er det både den eine og den andre som er sæl. Dei som prøver å kategorisere desse utsegnene under ei overskrift, mislukkast, for Jesus blandar kategoriane, og det går litt i alle retningar. Han snakkar om det han elles nokså ukontroversielt held fram som gode ideal, som audmykt og miskunn, om å vere rein av hjartet og å skape fred, men òg om det som ikkje kan seiast å vere idealsituasjonar, men kanskje snarare vart oppfatta som synd eller straff, å vere fattig i ånda, å sørgje, å mangle rettferd og å vere forfølgd. Dette bryt med forventningane og må ha skapt eit visst kaos hjå tilhøyrarane. Eg lurar på om ikkje det retoriske poenget ligg her. Det var ikkje lenger dei som såg seg sjølv som rettferdige, som var sæle, som farisearane og andre, men dei som gjerne ville, men ikkje kunne eller ikkje fekk det til. Dei som opplevde å ikkje ha så mykje å stille opp med, åndeleg sett, fekk brått høyre at sæla var der for dei òg. Sjølv om ikkje alle vert treffe av alle sæleprisingane, er det få som ikkje kjenner seg råka av nokon. Som innleiing til bergpreika er dette ein aldri så liten genistrek. Jesus ryddar bort alle konvensjonar og alle førestellingar om kven som kan forventast å leve rett. Guds rike har nemleg kome nær – til alle. Så kan Jesus halde fram med å snakke til denne brokete forsamlinga om kva som er eit rett og godt liv. Der andre lærarar svikta, oppfylte Jesus Moses sine ord om at "ordet er deg heilt nær, i munnen din og i hjartet ditt, så du kan leva etter det" (5 Mos 30,14).

I lesetekstane kan me finne mykje det same mønsteret. Velfødde nordmenn har lett for å verte skræmde av Openberringa sine dystre skildringar av naud og trengslar, og les det fort som

trugsmål om ei brutal framtid. Me gløymer fort at boka er skriven for folk som levde i naud og trengslar – det var utgangspunktet deira. Dei kunne lure på om dei var forlatne av Gud eller straffa for syndene sine. Deutero-Jesaja sine tilhøyrarar var vel rimeleg overtydde om at det var situasjonen. Det evangeliet dei alle får høyre, er at lovnadene gjeld dei like fullt, at det finst ein veg ut av ei håplaus notid og inn til ei betre framtid. Gud kan skape det gode der det er mest utruleg.

TIL PREIKA

Dersom ein les tekstane slik, forstyrar ein assosiasjonane me har til eit ord som "helgen". Det vert ikkje lenger tale om moralske førebilete, men om menneske som får vise andre kva Gud kan gjere. Me flyttar blikket frå menneskelege prestasjonar til Guds handling. Der trur eg me må vere på allehelgensdagen, og då vert det òg mogeleg å

halde saman allehelgens- og allesjersperspektivet. Eg synest aldri det er heilt enkelt å lese sæleprisingane i ei gravferd, sjølv om eg gjer det rett som det er, fordi eg trur det kan høyrst ut som ei nokså eindimensjonal helgenerklæring av avdøde. Og det er diverre sjeldan heilt sant. Men eg meiner me kan snakke om Gud som byrjar å skape noko nytt i livet vårt her og no, akkurat slik me er, og som ein dag skal fullføre det når me står for Guds trone og syng "heilag, heilag". Både det gode og det evige livet høyrer til i dette. Det går ei linje frå den litt rufsete forsamlinga av Jesu tilhøyrarar i dei galileiske åsane til den store, kvite skaren for Guds åsyn, og langs denne linja tenkjer eg ein godt kan preike på ein allehelgensdag.

PER KRISTIAN HOVDÉN SÆTRE
KAPELLAN I JAR KYRKJELYD
KAPELLAN@JAR-MENIGHET.NO

luther

Marian Nygård

JEG HAR JO ET GODT LIV

299,-

Marian Nygård forteller om livet med en alvorlig syk gutt. Om møte med helsevesen og sosialordninger, om familieliv, fortvilelse og håp, om jublende glede og overveldende takknemlighet.

Hun forteller ærlig og nakent, og hun tør å stille de store spørsmålene. Om troen på en Gud som ser oss og som kan gripe inn i livene våre.

Les den utrolige historien om sønnen Adrians helbredelse.

www.lutherforlag.no

www.bokogmedia.no

Nina Karin Monsen

SORG OG LIDENSKAP**Filosofiske refleksjoner**

349,-

Sorg og lidenskap er en annerledes sorgbok. Forfatteren byr modig på seg selv på godt og ondt og avslører både sin svakhet og styrke i møte med sin høyst personlige sorg.

Midt i sorgen makter hun å reflektere over de store spørsmålene som er knyttet til liv og død og forpliktende samliv mellom mennesker på en måte som skaper gjenkjenning, utfordrer til ettertanke og innbyr til kritisk dialog. Boken er båret av en intens tro – ikke bare på livet – men på Gud og det gode, og den er skrevet med sterk og ekte lidenskap.

www.lutherforlag.no

Vegard Holm

PÅ SPORET AV NOE EKTE

249,-

«Vegard Holm har skrevet ei utfordrende og god bok. På konkret og livsnær måte går han i dialog med erfaringer i unge voksnes livsverden: Hvem er jeg i ferd med å bli? Hvordan kan jeg gjøre kloke livsvalg i samsvar med grunnleggende verdier? Hva betyr det å leve som kristen ungdom i dag? Holm reflekterer nyansert. Han formulerer tydelige utfordringer og formidler sentrale teologiske innsikter på en lettfattelig måte. Jeg håper boka får mange lesere.»

Leif Gunnar Engedal,
professor i praktisk teologi

www.lutherforlag.no

Avsender:
Luther Forlag
Grensen 3
0159 OSLO

UTKOMMER annenhver uke på Luther Forlag og redigeres av professor Harald Hegstad (ansv.), stipendiat Sunniva Gylver, universitetslektor Sjur Isaksen og sokneprest Anne Grete Listrøm. Redaksjonssekretær: Eyolf Berg

ALLE HENVENDELSER rettes til:
Luthersk Kirketidende v/Eyolf Berg
Luther Forlag
Grensen 3
0159 OSLO
Tlf. 91 17 65 37
E-post: redaksjon.lk@lutherforlag.no

INTERNETT: www.lutherskkirketidende.no
Opplysninger om annonsepriser og utgivelsesplan finnes på nettsidene.

ARTIKLER OG LESERINNLEGG til Luthersk Kirketidende sendes på e-post til ovenstående adresse. Artikler skal normalt ikke overstige 2500 ord, innlegg skal normalt ikke være mer enn 1200 ord.

ABONNEMENT: Pris kr. 550,- pr. år for Norge. Utlandet kr. 750,- pr. år. Abonnementet inkluderer Tidsskrift for Praktisk Teologi (2 numre pr. år). Kontonummer: 3000.14.73669 Abonnementet løper til det sies opp skriftlig (brev eller e-post). Gamle og nye numre kan kjøpes i pdf-format fra <https://lutherskkirketidende.buyandread.com>